

הגורל הנשי - בין שני קטבים

עמי כהן

מבוא

"כי מאיש לוקחה זו"

קללת חוה

"והי לבשר אחד"

"שמען קולי נשי למך"

אברהם ושרה

"לנוכח אישתר"

"כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל"

"להקים שם המת על נחלתו"

"תקראי לי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי"

סיכום

מבוא

תובנות חיים בסיסיות הופכות קשות מאוד להסברה כאשר הטבעיות, המהווה את רוח אפן של תובנות אלו, נשחקת או מטשטשת.

הטבע אינו דורש הסבר, הוא פשוט לוקח את המגיע לו. ככל שהחיים המלאכותיים תופסים מקום חזק יותר בעולמנו הוירטואלי, ככל שהאדם נעשה סינטטי יותר, תלוש מהאדמה, חי את העונות המשתנות במזגן, כך מתעצמות להן השאלות הנוגעות לטבע עצמו, לחיים כחיים.

מי שכבר שואל את השאלה, מי שכבר תמה על החיים עצמם, מתקשה מאוד לתת מענה ראוי. כלל יהיה בידינו: ככל שהמציאות הטבעית קיומית יותר - כך תשובה שכלית, המתבקשת כל כך, תהיה מורכבת וקשה יותר¹.

¹ העובדה שתלישות זו מובילה אותנו להבנות עמוקות יותר אינה מסירה את הביקורת האמיתית על התלישות כתופעה מקולקלת.

בשיר השירים מופיע פסוק בו מתאר שלמה המלך את ממלכתו העצומה כנערה²:

ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר.

על פסוק זה אומר המדרש³:

ר' יצחק פתר קרייה בפרשיותיה של תורה, ששים המה מלכות, אלו ששים מסכתיות של הלכות, ושמונים פילגשים, אלו שמונים פרשיות שבתורה כהנים, ועלמות אין מספר אין קץ לתוספות...

כל מסכת היא מלכה, כל מסכת מייצגת ערך המתלבן ומתחדד לאורך כל המסכת עד שנעשה שלם, כראוי למלכתו של שלמה.

מקובלים אנו שהערך הכללי במסכת מתברר בצורה החזקה ביותר בתחילתה, ולכן ישנם בתי מדרש המתעקשים להתחיל את הלימוד דווקא מדף ב'⁴.

כאשר אנו באים ללמוד את מסכת קידושין ניתן לשער בצורה פשוטה למדי מהו הערך שאמור להתברר במסכת. החיים המשותפים בין איש לאשה נחשבים לאחד מיסודות העולם הטבעיים ומשימתה של היהדות היא להעמיד יחסים אלו במסגרת מתאימה שתביא ברכה ולא קללה.

אם כנים דברינו על תכונתה של תחילת המסכת, יש לצפות שהמשנה הראשונה אכן תעמיד את היסוד האמיתי של מערכת היחסים בין האיש לאשה. בירור יסוד זה ייתכן ויסייע לנו להתמודד עם השאלות העדכניות הצפות ועולות בים הפוסטמודרני הסוער - לשם מה להתחתן? מדוע כל המחוייבות המציקה? לא עדיף להיות חופשי לנצח?

וכך נאמר במשנה הראשונה במסכת:

האשה נקנית בשלש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים.

נקנית: בכסף, בשטר ובביאה.

בכסף - בית שמאי אומרים: בדינר ובשוה דינר, ובית הלל אומרים: בפרוטה ובשוה פרוטה.

וכמה היא פרוטה? אחד משמנה באיסר האיטלקי.

וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל.

היבמה נקנית בביאה, וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם.

מביאה המשנה שלוש דרכים לקדש אשה: כסף, שטר וביאה, ואילו ליבמה יש רק דרך אחת מהתורה - ביאה.

² שיר השירים ו', ח'.

³ שיר השירים רבה, פרשה ו', ב'.

⁴ ישנם לומדים המגדירים זאת כסוגיית מבוא, המהווה פתיח רעיוני, במידה מסוימת, לכל המסכת.

נראה על פי מבנה המשנה שיש כאן חלוקה לשניים - האשה מול היבמה. יש לעמוד על משמעות העניין מדוע ראתה לנכון המשנה להעמיד שתי נשים אלו זו מול זו⁵, שהרי מבחינת הדין עצמו היה ראוי שהיבמה תופיע במסכת יבמות, שם היינו לומדים במה היא נקנית מהתורה ובמה מדרבנן. העובדה שהמשנה שלנו מתעלמת מדין דרבנן אשר נותן ליבמה יכולת להתייבם גם בכסף ושטר⁶, מחזקת את התחושה שרצו לבודד את היבמה הנקנית בביאה בלבד לעומת האשה⁷.

כמו כן בהאזנה עדינה למשנה יש לתמוה: "האשה נקנית" - האם אין היבמה קרויה אשה? ומדוע להעמיד אותה כשונה מהאשה?⁸ ננסה לבחון האם העמדה זו של המשנה באה להציג שתי מערכות יחסים שונות, אולי אפילו הופכיות, ביחס בין האיש לאשה ומה משמעות העניין כלפי היחס הנכון לחיים משותפים בעולמנו.

"כִּי אִישׁ לֹקַחָהּ זֹאת"

המקום בו צריך לחפש את יסודות חיינו הוא כמובן התנ"ך, הטבלה המחזורית של העולם הרוחני. ודאי כאשר מדובר בסוגיית הנישואין. העובדה שעניין זה מופיע בתחילת התנ"ך ממש ותופס בו חלק ניכר ומרכזי מוכיח את בסיסיותו⁹.

נראה שהתנ"ך מעמיד שני מוקדים של חיים משותפים, המתבררים בהבדל בין פרק א' לפרק ב', כחלק מהבדל כללי יותר המתאר שתי יצירות שונות במעשה הבריאה¹⁰.

פרק א' מתאר את האדם הראשון כחלק מהנוף הכללי של הטבע, כאשר הוא הממונה על פיתוח העולם בעוד שפרק ב' מדגיש את הצד הייחודי של האדם,

⁵ בולטת בהעדרה האמה, המופיעה במשנה השניה יחד עם העבד.

⁶ רש"י מביא את המקור לכך ממסכת יבמות ד"ה "בביאה".

⁷ במיוחד כאשר יש דעה שקניין כסף הוא דרבנן ובכל זאת הוא מופיע במשנה.

⁸ עיין ב'ספר המקנה' המתייחס לכך, ואולי יש כאן הסבר נוסף לפשר ה' הידיעה במילה "אשה".

⁹ נדמה לי שבהרחבה לעקרון של ר' צדוק הכהן מלובלין (ישראל קדושים ז') הטוען שטיבו ועצמותו של

דבר מסוים מתברר במקום הראשון בכתוב, כך ניתן לומר שככל שעניין מסוים מוקדם יותר בכתוב הוא

מעיד על טבעיותו בעולם. ואולי לכך הכוונה באמרה: "דרך ארץ קדמה לתורה" (הנוסח הזה לא נמצא

בחז"ל), התורה הינה מתנה גנוזה היורדת לעולם כדי לבסמו ואין היא מגיעה בצורה טבעית.

ואל תקשה מדברי חז"ל: "הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם", שכן העולם בעילוי מותאם לתורה

וכן יהיה לעתיד לבוא.

¹⁰ להרחבה בנוגע לעניין מטרת הנישואין בפרקים אלו, עיין בספרו של הרב סולוביצ'יק "אדם וביתו" - שש

מסות על חיי משפחה, הוצאת "מאוצר הרב".

המשמש כיצירה שונה בתכלית, קומה נוספת מעל הטבע¹¹. לא נרחיב בכך, שכן הדברים מפורסמים ומבוארים באריכות בספרו של הרב ברויאר 'פרקי בראשית'.

אנו נרצה להדגיש את הקשור לעניין השיתוף שבין האיש לאשה.

בראשית ב'	בראשית א'
<p>וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אַעֲשֶׂה לוֹ עֶזְרָא כַּנְּגֹדוֹ:</p> <p>וַיַּעַר ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֵאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נָפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:</p> <p>וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֶזְרָא כַּנְּגֹדוֹ:</p> <p>וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה:</p> <p>וַיְבִין ה' אֱלֹהִים אֶת הַצִּלְעַת אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם:</p> <p>וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עֵצָם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָה זֹאת:</p> <p>עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:</p> <p>וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם עַרְוִמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יָתַבְשׂוּ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:</p> <p>וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֵלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:</p> <p>וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשׂוּהָ וּרְדוּ בְּדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּת הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:</p>

בפרק א' אנו מוצאים זכר ונקבה, ביטוי המתאים לכל חיות הארץ לעומת איש ואשה הייחודיים לפרק ב'.

בפרק א' נאמר "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם" - אין כאן פרץ של התרגשות אלא יצירה טכנית מאוד כחלק ממעשה הבריאה, בעוד שבפרק ב' אנו רואים תהליך ארוך של פעולת האדם לבדו - קריאת שמות לחיות, תרדמת, מפגש מרגש עם בת זוגו, שיר הלל על היצירה המיוחדת ונתינת שם ל"עֶזְרָא כַּנְּגֹדוֹ".

¹¹ בדומה ליחס שבין שבת לששת ימי הבריאה - האם מהות השבת כעומדת על ששת הימים או שהיא יצירה שונה בתכלית. וראה את ההבדל בין החלוקה הנוצרית הפותחת את פרק ב' בבריאת השבת לעומת החלוקה היהודית המסיימת את פרשיית הבריאה בסוף פרשת "ויכולו".

בפרק א' אנו רואים שמטרת ההתקשרות של בני הזוג הוא המשך קיום העולם "פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ" ומתוך כך שליטה בכל הטבע, ואילו בפרק ב' מטרת ההתקשרות היא "לֹא טוֹב הָיִית הָאָדָם לְבָדּוֹ" - בדידותו של האדם, חוסר השלמתו, שאיפה לעזר כנגדו. אין כאן שום רמז להולדת ילדים ולהמשך הקיום האנושי.

ניתן לומר שהמגמות המועלות כאן בעצם סותרות, שכן העיסוק האינטנסיבי בילדים ובצרכים הקיומיים שלהם ושל כל המשפחה מהווה סתירה חזקה לשאיפה הרומנטית המתוארת בפרק ב'.

עינינו הרואות כיצד העולם המודרני קורס מול המתח העצום הזה. ברור לכל זוג מאוהב שילדים זה שמחה, אך במינון נמוך ביותר, שכן הילדים פוגעים בשני עקרונות חשובים ביותר: העיקרון הראשון הוא הרומנטיקה בין בני הזוג העלולה לדעוך עקב הנטל הכבד של הטיפול בילדים. והעיקרון השני הוא הפגיעה הקשה בערך המקודש ביותר בעולם המערבי - המימוש העצמי. נראה לי, שיש קשר אמיץ בין שני העקרונות הללו, המהווים את חבל המנעק העיקרי בפני הרצון הפשוט והטבעי של הבאת ילדים לעולם. ובעזרת ה' יבואר בהמשך.

אומנם נכון שהבחינות הללו באות להעמיד לנו את שתי גישות החיים כעצמאיות, מרכזיות ונחוצות, כפי שיטת הבחינות, הסבורה שהתורה לא ממש ניסתה לאחד את הבחינות הסותרות אלא דווקא להעצים אותן, בחינת "אֲהַת דְּבַר אֱלֹהִים שְׁתֵּים זֶה שְׁמַעְתִּי בִּי עַז לְאֱלֹהִים"¹².

לענין יש מקום לבחון האם בכל זאת ישנה כאן צורת חיים לכתחילאית שהתורה עצמה מבארת לנו, והאם ישנה אפשרות לאחד בין הבחינות, כפי שעשו חז"ל ובעקבותיהם הפרשנים בנוגע לעשרות פרשיות בתורה אשר נכתבו בדרך זו.

קללת חוה

קללתה של חוה אמנו בעקבות החטא ושינוי שמה, מהווה לענין שינוי מהותי שהתחולל בתפקידה וביחס של בעלה אליה.

"מכלל הן אתה שומע לאו, ומכלל לאו אתה שומע הן"¹³. הקללה מלמדת אותנו

¹² נושא השופר הראשי של שיטה זו הוא הרב מרדכי ברויאר. יש לציין ששיטה זו הודגשה מאוד על ידי ביקורת המקרא על מנת להראות את הסתירות שבתורה, אלא שהרב ברויאר גייר אותה.
¹³ נדרים דף י"א עמוד א'.

על המציאות שהיתה לפני החטא¹⁴:

אֵל הָאִשָּׁה אָמַר הֲרַבָּה אֲרַבָּה עֲצוֹנָךְ וְהֲרַנָּךְ,
בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים,
וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁקָתְךָ,
וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ.

"הֲרַבָּה אֲרַבָּה עֲצוֹנָךְ וְהֲרַנָּךְ..." - משמע שלפני החטא כל תהליך ההיריון והלידה עצמה לא היה מלווה בעצב וכאב. ייתכן אף שהיה מלא בגילויי שמחה על האוצר שזה עתה בא לעולם.

כמו כן מדגיש רש"י על אתר שגם תהליך גידולם יהיה כרוך מעתה ב"צער גידול בנים".

"וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁקָתְךָ וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ" - משמע שהייתה אמורה להיות מציאות הפוכה שהאשה תהיה במעמד גבוה יותר או לפחות במעמד זהה, כך האיש והאשה אמורים היו להשלים זה את זה, ולא הייתה צריכה להיות המשלה של אחד על השני.

הביטוי 'ממשלה' מבטא כפייה וכוחניות - "כִּי לְה' הִמְלוֹכָה (זמלכותו ברצון קיבלו עליהם) ומִשַׁל בְּגוֹיִם"¹⁵.

אם כן, המציאות האידיאלית כפי שמופיעה בתחילת ספר בראשית, היא קשר בין איש לאשה לשם קשר, גילוי אחדות של הפכים; הוא שנאמר¹⁶:

וַיֹּאמֶר הָאֱדָם זֹאת הַפֶּעַם עֵצָם מִעֲצָמִי וּבִשָּׂר מִבִּשְׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָה זֹאת.

שמה של אשת אדם נקרא "אשה", שכן היא לקוחה מהאיש, חלק בלתי נפרד ממנו (זוהי ראייה טובה לכך, ששפת הקודש היא שפה בעצם, שפה העומדת על מהותם של הדברים, ולא שפה הסכמית שעניינה ציון סימנים לזיהוי).

השם אשה, הלקוח מהמילה איש, מעיד על הקשר העמוק ואפילו השווה שיש בין שני הצדדים של אותו מטבע.

נראה שדווקא הבחינה הקשורה לעצם החיבור, ליצירת שלמות עוד לפני הבאת ילדים לעולם, היא הבחינה הדומיננטית ששלטה לפני החטא.

אין להסיק מכך חלילה שאין צורך בחיבור שמטרתו להביא ילדים.

אין אנו נוצרים הרואים בעריות את תוצר החטא¹⁷, אלא שהילדים היו אמורים

¹⁴ בראשית ג', ט"ז.

¹⁵ תהילים כ"ב, כ"ט.

¹⁶ בראשית ב', כ"ג.

¹⁷ עיין רש"י ד', א', ד"ה "והאדם ידע": "כבר קודם הענין של מעלה, קודם שחטא ונטרד מגן עדן, וכן ההריון והלידה, שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים", בשונה מהאבן עזרא עיין שם.

להיות פאר היצירה האנושית כתוצאה מחיים זוגיים מושלמים, כמו פירות נפלאים היוצאים מעץ מטופח להפליא. בדומה לדברי הרמב"ן¹⁸:

והיפה בעיני, כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדות, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה... והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה, אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו, ולכן היו האיברים כולם בעיניהם כפנים והידיים ולא יתבוששו בהם.

היטיבה לנסח כיוון זה הגמרא בסנהדרין כאשר היא מתארת את שנים עשר השעות הראשונות של האדם הראשון בגן עדן¹⁹:

שתיים עשרה שעות הוי היום... שביעית – נזדווגה לו חוה, שמינית – עלו למטה שנים וירדו ארבעה...

ניתן לראות תיאור המשקף את הולדת הילדים בצורה טבעית ביותר, כמעט כמובנת ומתבקשת מאליה, אלא שחטאה של חוה הגדיר את התפקידים מחדש ונתן דגש אחר לקשר.

דבר זה בא לידי ביטוי בתוספת השם של האשה²⁰:

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִיא הִיְתָה אִם כָּל חַי.

לשם מה הרגיש האדם צורך לשנות את שמה מאשה לחוה?

לכאורה ניתן לומר שזה המשך לנתינת השמות מהפרק הקודם כפי דברי רש"י²¹:

חזר הכתוב לעניינו הראשון וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹתָ, ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה.

לעניין מתברר כאן עוד עניין. נתינת שם נוסף הינו ביטוי לעליונות²² האיש על האשה לאור הקללה הטריה "וְהָיָא יִמְשָׁל בָּךְ". בנתינת שם זה האדם בעצם הגדיר מחדש את תפקידה של האשה ואת טיב הקשר שביניהם.

חוה עניינה הוא "אם כל חיי", ילדים, בחינת פרו ורבו. כעת זה מרכז הקשר ולא הרומנטיקה והאהבה האמורה לגלות את האחדות בהם עצמם.

¹⁸ על בראשית ב', ט'.

¹⁹ סנהדרין דף ל"ח עמוד ב'. כל מקום שנאמר שניים הכוונה זהים ושווים. עיין יומא דף ס"ב עמוד א'.

²⁰ בראשית ג', כ'. ואולי ניתן לומר שישנה כאן החלפת השם, שכן מכאן ואילך אין אנו מוצאים את שמה של חוה כ"אשה".

²¹ רש"י שם.

²² במספר מקומות בתנ"ך מצאנו החלפת שם לאדם בעל שם קודם כביטוי לעליונות ושליטה. כגון: יוסף,

צדקיהו, דניאל ותבריו.

ברור אם כן מדוע עונשה של האשה פותח בסוגיית הילדים ואחר כך ביחס לבעלה, בעוד שמצד ההיגיון היה צריך להיות הפוך²³, שכן הבאת ילדים לעולם והמשך הקיום הוא מה שיהווה את החיבור המרכזי בין האיש לאשה וכל האנרגיות המשפחתיות יופנו בעיקר לאפיק זה, ודווקא שם יערים הקב"ה קשיים עצומים של כאב וסבל.

לאחר טראומת החטא כבר אין משמעות לכאורה לקשר בין בני זוג ללא ילדים²⁴, במיוחד אם האהבה העיוורת היא זו שהפילה את אדם הראשון בסמכו על אשתו כאשר נתנה לו לאכול מהעץ האסור.

"והיו לבשר אחד"

עַל כֵּן יֵעָזַב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.²⁵

בפסוק זה אנו מוצאים את שתי הבחינות עליהן דיברנו.

רש"י בפירושו סובר שהאיחוד לבשר אחד נעשה על ידי הוולד. בכך הוא מדגיש את הפן של פרו ורבו, היינו שהקשר נבנה והאחדות מתגלה כאשר נולד הילד, הבן הינו ראשית הבניין.

הרמב"ן לעומתו, טוען כי עצם הקשר שבין בני הזוג יוצר חיבור לבשר אחד, וזאת בשונה מבעלי החיים.

פירושו של רש"י הוא תוצאה של סינתזה בין הפרקים (איחוד הבחינות), במטרה להדגיש שאמנם יש כאן קשר בעצם הנישואין, אך ההשלמה היא על ידי הוולד.

הרמב"ן לעומתו קרוב יותר להקשר של הפרק, המדגיש את האדם הרוחני, השונה מהחיות, ובלט בשונותו גם בקשר לבת זוגתו, בכך שהוא מקדש את עצם החיבור ולא רק את התוצאה שלו²⁶:

בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו, ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו.

היוצא מדברינו הוא שישנה שאיפה העומדת בפסגת הזוגיות, אשר ירדה ממעלתה יחד עם ירידת העולם כולו בחטא אדם ראשון וכל שאיפתנו בעולם

²³ כרונולוגית קודם מתחננים וחיים במשותף ורק אחר כך מולידים ילדים.

²⁴ לכאורה היתה צריכה חוה להיקרא 'חיה', שהרי כך נקראת היולדת. ראה אבן עזרא עלה המקור. הריקאנטי מרמז על הקשר שבין חוה לשפע הנחש, הקרוי בארמית חיוויא, הנשפע בה, וזוהי אותה תשוקה שחדרה בה בעקבות המפגש עם הנחש.

²⁵ בראשית ב', כ"ד.

²⁶ סימן לכך הן עונות הייחוס אשר מגבילות את זיווג אצל בעלי חיים, מכיוון שרק בעונות אלו ניתנת להם האפשרות ללדת. זמנים אלו מעידים שמטרת הזיווג הינה בשביל תולדות ותו לא, מה שאין כן אצל האדם. המעניין שחז"ל מביאים דווקא את הנחש כדוגמה הדומה לאדם בעניין זה ויש לעמוד על משמעות דמיון זה בנוגע להקשרנו.

הוא לתקן חטא שורשי זה ולהפוך את הקללה לברכה. יחד עם זאת אין אנו רוצים להעלים את כל ההישגים שהשגנו כתוצאה מהחטא, שכן אנו מבינים שעונשי ה' הינם עונשים מרפאים המעלים את האנושות למדרגה גבוהה יותר, אלא שאנו רוצים להחזיר את הבכורה למציאות האידיאלית.

”שמעו קולי נשי למך”

לכל אורך ההיסטוריה ישנן ניסיונות רבים לתקן את חטא אדם הראשון, שהוא בעצם גם השורש לכל חטאי עם ישראל במהלך הדורות, כפי שכותב הרב בפסקה המפורסמת באורות הקודש²⁷:

בקשת האני העצמי

...חטאנו עם אבותינו, חטא אדם הראשון, שנתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש, ואבד את עצמו, לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת 'איך', מפני שלא ידע נפשו מפני שהאניות האמיתית נאבדה ממנו, בחטא ההשתחוואה לאל זר.

חטא ישראל, זנה אחרי אלוהי נכר, את אניותו העצמית עזב, זנח ישראל טוב.

חטאה הארץ, הכחישה את עצמיותה, צמצמה את חילה, הלכה אחרי מגמות ותכליתות... נשאה עין מחוץ לה, לחשוב על דבר גורלות וקריירות. קטרגה הירח, אבדה סיבוב פנימיותה, שמחת חלקה, חלמה על דבר הדרת מלכים חיצונה.

וכה הולך העולם וצולל באובדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל.

באים מחנכים מלומדים... מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכת, וכיוון שאין אני, אין הוא, וקל וחומר שאין אתה...

חלק מהתיקון הכללי הוא השאיפה לתקן את פיצול התפקידים החרף אשר נוצר בעולמה של האשה, פיצול שבפועל יצר מציאות של שתי נשים לפחות בחייו של הגבר.

ייתכן ולכך התכוונה הגמרא במסכת קידושין כאשר דברה על ההבדל בין האיש לאשה לגבי היתר נישואים עם יותר מאדם אחד.

וכך נאמר²⁸:

איתתא לבי תרי לא חזיא, אלא גברא מי לא חזי לבי תרי?

²⁷ חלק ג', עמוד ק"מ.
²⁸ קידושין דף ז' עמוד א'.

ויש לשאול: האם לגבר מותר לשאת שתי נשים בלבד, הרי הוא יכול הרבה יותר?

וייתכן שכוונת הגמרא לרמוז על אותם שני חלקים שהתפצלו ועל תפקיד האדם להשלימם על ידי שתי נשים.

הפעם הראשונה בה אנו נפגשים במציאות כזו, היא בסיפורו של למך ושתי נשיו - עדה וצלה:²⁹

וַיִּקַּח לוֹ לְמַךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צֵלָה: וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת יִבְל הוּא הָיָה אָבִי יִבְל הוּא הָיָה אָבִי כָּל תַּפְּשׁ בְּנֹר וְעֹיֵב: וְצֵלָה גַם הִיא יָלְדָה אֶת תּוֹבֵל קִיֵּן לְטֵשׁ כָּל חֲרָשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזַל וְאָחוֹת תּוֹבֵל קִיֵּן נִעְמָה.

הכתוב מדגיש לנו שללמך היו שתי נשים, ולכאורה דבר זה מצריך הסבר, שהרי אין בכך דבר מיוחד בתקופה בה מדובר.

בנוסף, כאשר מציין הכתוב שצלה ילדה, נאמר "וְצֵלָה גַם הִיא יָלְדָה אֶת...!", ומדוע מופיעה כאן המילה "גם"; האין זו פעולה טבעית?!

מבאר רש"י:

שְׁתֵּי נָשִׁים – כִּךְ הִיָּה דֶרֶכֶן שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל, אַחַת לַפְּרִיָּה וְרַבִּיָּה וְאַחַת לַתְּשֻׁמִּישׁ, זֶה שֶׁהָיָה לַתְּשֻׁמִּישׁ מִשְׁקָה כּוֹס שֶׁל עֶקְרִיִן כִּדִּי שֶׁתֵּעַקֵּר וּמִקּוֹשֶׁטֶת כְּכֹלָה וּמֵאֲכִילָה מֵעֵדָנִים, וְחִבְרָתָהּ נֹזֶפֶה וְאַבְלָה כְּאַלְמָנָה...

עֵדָה – הִיא שֶׁל פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה, וְעַל שֵׁם שֶׁמְגוֹנָה עָלָיו וּמוֹסְרֵת מֵאַצְלוֹ. עֵדָה תִּרְגּוּם שֶׁל סוּרָה: 'צֵלָה' – הִיא שֶׁל תְּשֻׁמִּישׁ עַל שֵׁם שִׁוּשֵׁבֶת תְּמִיד בְּצֵלוֹ.

רש"י מדגיש לנו ש"כך היה דרכן של דור המבול", שנבין שיש כאן מציאות פסולה, אך ברור הוא שפיצול זה נוצר כיוון שהאשה לא הייתה מסוגלת להכיל את שתי הבחינות אשר היו מיועדות לבנות את הקשר הזוגי בשלמות.

לכן נכתב על צלה "וְצֵלָה גַם הִיא", שכן היה זה חידוש שהצליחה ללדת.

אבות האומה החלו במסע לתיקון החטא ואפילו קצרו מספר הצלחות מקומיות³⁰, אך הדרך לגאולת האנושות הייתה רחוקה עדיין. במקביל פעלו האמהות לתיקון חטאה של חווה אמנו.

²⁹ בראשית ד', י"ט - כ"ב.

³⁰ נאמר על נח שניסה גם כן לתקן את החטא, ולכן נטע כרם, למאן דאמר: "עץ הדעת גפן הייה", אך גם עליו נאמר לבסוף: "וישכר בתוך אהלו".

מכירים אנו את המשנה הידועה בנוגע לחיוביה של האשה³¹:

על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנידה
ובחלה ובהדלקת הנר.

מהו המיוחד דווקא בג' עבירות אלה?

הירושלמי על משנה זו מבאר³²:

אדם הראשון דמו של עולם, דכתיב: וַיֵּאָדָּר יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ, וגרמה
לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות נדה לאשה.

ובחלה: אדם הראשון חלה טהורה לעולם היה, דכתיב: וַיִּיָּצַר ה'
אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה. ותייא כיי דמר רבי יוסי בר
קצרתה: כיון שהאשה מקשקשת עייתה במים היא מגבהת חלתה.
וגרמה לו חוה מיתה, לפיכך מסרו מצות חלה לאשה.

ובהדלקת הנר: אדם הראשון נרו של עולם היה, שנאמר: וְנֵר ה'
נְשָׂמַת אָדָם. וגרמה לו חוה מיתה, לפיכך מסרו מצות הנר לאשה.

בשלושה דברים אלה קלקלה חווה ובאלה הדברים תתקן.

נראה שזכו לתקן זאת, לפחות ברמה המקומית, אמותינו שרה ורבקה³³:

וַיִּבְרָא יִצְחָק הָאֱהָלָה אֶל שָׂרָה אִמּוֹ – כל ימים שהיתה שרה קיימת
היה ענן קשור על פתח אהלה, כיון שמתה פסק אותו ענן, וכיון
שבאת רבקה חזר אותו ענן... וכל ימים שהיתה שרה קיימת היה
ברכה משולחת בעיטה וכיון שמתה שרה פסקה אותה הברכה, כיון
שבאת רבקה חזרה, כל ימים שהיתה שרה קיימת היה נר דולק
מלילי שבת ועד לילי שבת וכיון שמתה פסק אותו הנר, וכיון שבאת
רבקה חזר, וכיון שראה אותה עושה כמעשה אמו... מיד
ויביאה יצחק האהלה.

השאלה המעסיקה אותנו בחיבור זה היא כיצד התמודדו האמהות עם השינוי
בתפקידם, לאור הסברנו לעיל, האם הם שאפו לתיקון המצב הזה? האם הם
רצו לאחד את שתי הבחניות של קשר הנישואין וליצור אחדות של אהבה
אמיתית שמתוכה נבראים תולדות? האם הצליחו?

³¹ שבת, פרק ו' משנה ב'.

³² דף כ"ו עמוד א'. מדרש זה מובא גם בבראשית רבה פרשה י"ז פסקה ח' אך בנוסח מעט שונה.

³³ בראשית רבה פרשה ט', פסקה ט"ז.

נראה שהמדרש התייחס למתח שבין שתי המטרות שהעלינו בתחילת החיבור. כאשר עולה השאלה מדוע אמותינו היו עקרות אחד מההסברים הוא³⁴:

ר' אבין בשם ר' מאיר: כדי שייהנו בעליהן מהן, שכל זמן שהאשה מקבלת עוברים היא מיתכארת (=מתכערת) ומיתאזבת, שכל צ' שנה שלא ילדה שרה היתה ככלה בחופה.

האם הנאת הבעלים משתווה להולדת ילדים? מה משמעותה של הנאה זו? שאלות אלו יעמדו בבסיס חיבורנו.

אברהם ושרה

התני"ך בתחילת תיאורו את מעשי אברהם ושרה, מעלה תמונה מוזרה במעט. בעוד שאצל האבות הבאים סוגיית המשך המשפחה הייתה מרכזית מאוד מיד בתחילה, נראה שהיא כלל לא עולה על שולחן השבת של משפחת אברהם.

אברהם, אב המון גויים, עסוק בבשורה הגדולה של אחדות ה' בעולם, נמצא במסעות קשים ומסוכנים במרחב העצום שבין עיראק לארץ ישראל, כחלק מהניסיון הקשה שהעמיד בפניו הקב"ה³⁵: "וַיְהִי כִּאֲשֶׁר הִתְּעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אַבְרָם..." - לך לך שאינו פוסק.

אברהם בכל המסעות הללו מצוי עם שותפה נאמנה שמסרה את נפשה למען הרעיון הגדול של הפצת שם ה' בעולם. היה מי שאמר שהניסיון האחרון הינו עקידת יצחק ואילו הניסיון הראשון הינו עקידת שרה. אין מי שסבל יותר משרה במציאות של נוודות תמידית, כאשר המשפחה כולה חשופה לפגיעה על ידי אנשי המקום, ובעיקר הנשים הנמצאות בסכנת חטיפה תמידית.

במצב שכזה בו בני הזוג 'עושים נפש בחרן' נראה שאין זמן לחשוב על הבית הפרטי, על ילדים. נדמה שהשליחות האלוקית ('הקריירה') מעכבת את הרחבת המשפחה המצומצמת.

בסופו של דבר ה"לך לך" הנצחי מצטמצם לאזורים מסויימים בארץ³⁶:

וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וְעַד בֵּית אֵל עַד הַמְּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שֵׁם אֱהֱלָה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעֵי.

שתי הערים המרכזיות בהם גר אברהם היו: חברון שם הייתה שרה, ובאר שבע שם הייתה הגר³⁷.

³⁴ בראשית רבה פרשה מ"ה.

³⁵ בראשית כ"י י"ג.

³⁶ שם י"ג, ג.

³⁷ אנו מוצאים באברהם שתי בחינות כאשר בחברון הוא מתגלה כאבי האומה ואילו בבאר שבע הוא: "אב המון גויים".

כעת זה הזמן לחשוב על ההמשך, אלא שאברהם מתלבט האם לוט הוא ממשיכו, האם הוא עונה להבטחה האלוקית "לִירְעֶךָ אֶתְּךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", או שמא יהיה זה מישהו אחר.

דאב לבו על הפרידה מלוט "כִּי אֲנָשִׁים אָחִים אֲנַחְנוּ" אך לאברהם לא נותרת ברירה כאשר רועי לוט רוצים לירש אותו עוד בחייו. כעת יש צורך לתפוס מרחק, אך אין זה אומר שלוט נדחה באופן סופי כממשיכו של אברהם.

יקל להבין את מעשהו של אברהם במלחמתו מול ארבעת המלכים האדירים, אם נקבל שאברהם ראה בלוט מעין בנו וממשיך דרכו, אחרי הכל לוט הוא בן אחיו ואחי אשתו.

אלא שהתוכנית האלוקית חשבה אחרת. לוט אינו ראוי לאברהם. לאחר הצלתו של לוט נאמר³⁸: "וַיָּשָׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וְרֶכְשׁוֹ הָשִׁיב וְגַם אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הָעָם".

כעת היינו מצפים למפגש מחודש, להתנתקותו של לוט מהבוץ הסדומי. אך מי הוא זה היוצא לקראת אברהם? "וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדֹם לְקָרְאֵתוֹ..." היכן הוא לוט? האם אין לו מה לומר? נראה שמלך סדום הוא מעין שליח של לוט.

לאחר שאברהם משיב את הנפש והרכוש בשלמותן בא מלך סדום בבקשה "תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרֶכֶשׁ קַח לְךָ", רוצה לומר: את לוט ואנשיו תשאיר לי, הם שייכים לבית המדרש שלנו. אברהם מבין שלוט מסכים עם כל מילה של מלך סדום, "שלוחו של אדם כמותו", כאן, ברגע זה - נפל הפור. לוט איננו ההמשך של בית אברהם, לא דרכו תמשיך הסגולה האלוקית לעבר גאולת עולמים.

נראה שאברהם מתוסכל. הוא אינו זוכה לילדים, ממשיכו הפוטנציאלי אינו ראוי ומי שנשאר הוא עבדו הנאמן - דמשק אליעזר. האם הוא שימשיך את שליחותו הרוחנית של אברהם?

לאור מצב חדש זה ניתן להבין את זעקתו של אברהם אחר המלחמה, זעקה שלא עלתה בהתגלויות הקודמות ובקשה שבעקבותיה ניתן מסר אלוקי ברור יותר, אם כי לא מוחלט³⁹:

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי ה' מַה תַּתֵּן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְבֶן מִשְׁק בֵּיתִי
הוא דְּמִשְׁק אֱלִיעֶזֶר: וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נִתְּתָה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי
יִרְשׁ אֹתִי: וְהִנֵּה דָבָר ה' אֱלֹהֵי לְאֻמֵּי לֹא יִרְשָׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא
מִמֶּעֶיךָ הוּא יִרְשָׁךָ.

הזרע הממשיך לא יהיה לוט, וודאי לא אליעזר, "כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִרְשָׁךָ", זהו החידוש הגדול, זהו האישור לשליחות חדשה לאברהם, וודאי לשרה.

³⁸ בראשית י"ד, ט"ז.
³⁹ שם ט"ז, ב"ד.

לכן מיד אחר כך נאמר⁴⁰:

וְשָׂרֵי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יֵלְדוּהָ לוֹ וְלֵאָה שִׁפְחָה מִצְרַיִת וְשָׂמָה הָגֵר.

קצת ברור לשרה שעליה להביא ילדים לעולם והיא מתחילה לפעול להגשמת אידיאל זה.

לאור מהלכנו ניתן לומר ששרה סברה בתחילה שעניינה הוא בניית הקשר המיוחד עם בעלה, אותו קשר אשר נפגע אנושות בעקבות החטא, אלא שהבטחתו או שמא ציוויו של ה' משנה את התמונה.

אם כן נוצר מעין "עֵדָה וְצֵלָה" המוכרות לנו.

שרה האשה האהובה והנבחרת ללא הילדים והגר אם הילדים, אותה אשה שיושבת בצל. אלא שבכל זאת יש כאן שינוי.

הגר נמצאת תחת שרה וזה גם שמה: "שִׁפְחַת שָׂרָה", ממילא הילוד מיוחס לשרה מבחינת גידולו והאחריות עליו, ומאידך ללא הפגיעה ביופייה⁴¹, שבדרך כלל מתרחש כאשר מביאים ילדים לעולם.

אלא שהסיפור משתבש כאשר הגר אינה רואה עצמה כשפחה: "וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ", וממילא הבן הנוולד שייך להגר ולא לשרה. אמנם ההבטחה אכן היתה לאברהם "אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ" ואין אזכור לשרה, ואולי זו הסיבה שאברהם אומר את המשפט הקשה "לֹא יִשְׁמְעָאֵל יְחִיָּה לְפָנֶיךָ". אך שרה נלחמת על כך שלא יהיו כאן שתי נשים, כמנהג דור המבול. שרה נאבקת על כך שהיא תהיה גם אם הבנים כתיקון למציאות המקולקלת שבאה בעקבות החטא וחזרה למציאות גן עדן.

המעניין הוא שאיננו מוצאים ויכוח כלשהוא בין אברהם ושרה, ישנה אידיליה מיוחדת בין השניים.

ומתי נוצר הויכוח הראשון? כאשר נכנס ילד לעולמם: "חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחִיקְךָ...".

הויכוח הנוסף שהיה לאברהם עם שרה גם הוא נסוב סביב הילדים⁴²:

וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרְשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנֵיהָ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק; וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ.

נראה שהילדים הם הגורם המרכזי להפרעה בקשר האישי שבין האיש לאשה. ייתכן מאוד שהצער שיש בגידול בנים הוא גם בעקבות החיכוכים הנוצרים בין בני הזוג.

⁴⁰ שם ט"ז, א'. ברית בין הבתרים המופיעה בתווך אינה במקומה, ועיין תוספות ברכות דף ז' עמוד ב', ד"ה "לא היה אדם שקראו אדון".

⁴¹ אברהם הוא האב היחיד שמציין את יופייה של אשתו: "הנה נא ידעתי... " (בראשית י"ב, י"א).
⁴² בראשית כ"א, י" - י"א.

בסופו של דבר שרה זוכה לפרי בטן, ונדמה לי שבשורת הולדתו של יצחק רוצה לכוון אותנו לאותו חטא קדמון, לעונש שלו וממילא לתיקונו.

כאשר הקב"ה מבשר לאברהם על בן עתידי משרה נאמר⁴³:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אֲשַׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִי שָׂרָה שְׁמָהּ: וּבִרְכַתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבִרְכַתֶּיהָ וְהִיְתָה לְגוֹיִם מְלִכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ: וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלִבֵּן מֵאָה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבְתַּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים לֹא יִשְׁמְעָאֵל יַחֲיָה לְפָנֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אֲשַׁתְּךָ יֵלֶד לְךָ בֵּן וְקִרְאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזֵרְעוֹ אַחֲרָיו.

נראה שפרק זה הוא פרק הבחירה באברהם כדמות שתנהיג את העולם כתחליף לאדם הראשון. זהו הפרק המצווה על ברית המילה, תזרה למצבו ההתחלתי של האדם הראשון, כפי שמעיד עליו המדרש⁴⁴:

נמצאת אומר אדם הראשון נולד מהול שנאמר וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ.

אברהם ממונה להיות "אב המון גוים" כדוגמתו של אדם הראשון.

הקב"ה אומר לאברהם: "הֲתֵהֵלֶךְ לְפָנַי וְהָיָה תְּמִים" בדומה לאדם המתהלך בגן לרוח היום.

נדמה שההבטחה לאברהם הכוללת פרי בטן בשפע לדורות עולם בנוסף לקבלת כל ארץ כנען לאחוזת עולם, שהמיוחד בה הוא "וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים", מהווה מעין התחלת התיקון לעונשו של אדם הראשון⁴⁵:

וְלֵאדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אֲשַׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶה הָאָדָמָה בְּעֵבֶרְךָ בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ וְאָכַלְתָּ אֹת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: בְּזַעַת אִפְיֶךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵךְ אֶל הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לְקַחְתָּ כִּי עָפָר אֶתָּה וְאֵל עָפָר תִּשׁוּב: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הִיְתָה אִם כָּל חַי: וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כִּתְנוּת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם: וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הִיָּה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם: וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֵּן עֵדֶן לְעַבְדָּ אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֵת לֶהֱט הַחֲרִב הַמַּתְּהַפֵּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים.

⁴³ שם י"ז, ט"ו - י"ט.

⁴⁴ ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רס"א.

⁴⁵ בראשית ג', י"ז - כ"ג.

העונש מדבר על מאבק שיהיה לאדם עם האדמה ("בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה", "בְּזַעַת אִפְיֶךָ") על זמניותו של האדם בעולם ("כִּי עֶפֶר אַתָּה וְאֵל עֶפֶר תֵּשׁוּב"), ועל הגירוש מגן עדן ("וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם").⁴⁶

נראה שהשלב הראשון בתיקון מתקיים בהבטחת ארץ כנען, ובחזרה לגן העדן האבוד, לארץ שהשכינה שורה בה.

להשלמת התמונה ניתן לומר באופן כללי שיצחק איש השדה יתקן את המאבק עם האדמה, ואילו יעקב יתקן את מציאות זמניותו של האדם בבחינת "יעקב אבינו לא מת"⁴⁷.

בנוסף לכך - אנו מוצאים שהבן הממשיך יקרא יצחק. ולכאורה תמוה, האם בגלל צחוקו של אברהם זכה לשם זה?

הצחוק הסובב את הולדת יצחק ממשך גם כאשר מבשר המלאך לאברהם לאחר ברית המילה על הבן העתידי, אלא שהפעם הצוחקת היא שרה:⁴⁸

וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ בְּעַת חַיָּה וְהָנָה בֶּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה
שָׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו: וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקְנִים בָּאִים בַּיָּמִים
חֲדָל לְהֵיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶחַ בְּנָשִׁים: וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי
בְּלִתִּי הֵיטָה לִּי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן.

וכן כאשר היא קוראת את השם לבנה עולה שוב עניין הצחוק:⁴⁹

וַתֹּאמֶר שָׂרָה צָחַק עָשָׂה לִּי אֱלֹהִים כֹּל הַשְּׁמַע יִצְחָק לִּי.

הסברים רבים נאמרו על עניינו המיוחד של הצחוק, אך נדמה לי שבהקשר שלנו עניין הצחוק מקבל משמעות נוספת.

בעקבות החטא הקדמון גם אדם וגם חווה נענשים בעצבות.

על אדם נאמר "בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה" ואילו על חווה נאמר "הֲרֵבָה אֲרֵבָה עֶצְבוֹנְךָ"⁵⁰ וְהֲרַנֵּךְ בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים.

צחוקם של אברהם ושרה, דווקא על בנם, מהווה מעין תיקון לעצב הנורא שירד על העולם לאחר החטא. חטא שגרם לכך שהבאת ילדים לעולם יוצר עצב בין בני הזוג.

לכן ניתן לו שם על שם העתידי "יצחק" מתוך תקווה לבאות, לתיקון שלם של החטא.⁵¹

⁴⁶ בחינת: עולם, שנה, נפש.

⁴⁷ תענית דף ה' עמוד ב'.

⁴⁸ בראשית י"ח, י" - י"ב.

⁴⁹ שם כ"א, ו'.

⁵⁰ עיין רש"י על המקור: "עצבונך - זה צער גידול בנים".

⁵¹ יש להרחיב על כך רבות ובמיוחד סביב עקידת יצחק בהקשר זה, ואולי במאמר הבא בע"ה.

”לנבח אשתו”

יצחק - האב האמצעי, הינו דמות ייחודית השונה מאברהם ויעקב בהרבה עניינים. אחד הבולטים בהם הוא העניין שאנו עסוקים בו - קשר הנישואין. יצחק מהווה שלב נוסף בתיקון החטא הקדמון מכמה בחינות. כפי שאמרנו לעיל - שמו 'יצחק' מעיד עליו שמהותו עומדת בניגוד לעצב הנורא של החטא. יצחק מצליח להוציא מן האדמה הרבה מעבר לרגיל⁵²:

וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחַוּוּהַ וַיִּמְצָא בְּשָׂנְהָ הֵהוּא מַאֲה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'.

ניתן לומר שזהו תיקון ל”אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָךְ...”.

חז”ל מייחסים ליצחק תחושה של ריח גן עדן המלווה אותו לכל מהלך חייו⁵³:

וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנֵי כְרִית שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכּוֹ ה'.

יצחק חי בגן עדן, אברהם אינו נותן לו לעזוב את ארץ ישראל אשר היא בחינת גן עדן כידוע.

גם הקב”ה מצווה עליו⁵⁴ ”גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת”.

רבקה לעומתו מקבלת ברכה המזכירה את קללת חווה.

על חווה נאמר⁵⁵:

אֵל הָאִשָּׁה אָמַר ה'רְבֵּה אֲרֵבָה עֲצָבוֹנָךְ וְהִרְנָךְ בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶנָךְ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ.

ואילו על רבקה נאמר⁵⁶:

וַיְבָרְכוּ אֶת רְבֵקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתֵנוּ אֵת הֵי לְאֵלֶיךָ רְבֵּה וַיִּירֶשׁ זָרְעֶךָ אֵת שְׂעֵר שְׂנְאָיו.

אומר על כך רש”י:

אֵת הֵי לְאֵלֶיךָ רְבֵּה - את וזרעך תקבלו אותה ברכה, שנאמר לְאֵבְרָהִם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה: ה'רְבֵּה אֲרֵבָה אֵת זָרְעֶךָ. יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת.

מהי אותה ברכה שקיבל אברהם וכיצד היא קשורה לרבקה?

⁵² בראשית כ”ו, י”ב.

⁵³ שם כ”ו, כ”ז.

⁵⁴ שם כ”ו, ג’.

⁵⁵ שם ג’, ט”ז.

⁵⁶ שם כ”ד, ס’.

לאחר העקידה נאמר לאברהם⁵⁷:

וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךְ אֶת יַחֲדָד: כִּי בָרַךְ אֲבָרְכְךָ וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְחֹל אֲשֶׁר עַל שֵׁפֶת הַיָּם וִירֵשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו: וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי.

לעומת זאת אל יצחק נאמר⁵⁸:

גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵהִיָּה עִמָּךְ וְאֲבָרְכְךָ כִּי לֶךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֲתֵן אֶת כָּל הָאָרֶץ הַאֵל וְהִקְמַתִי אֶת הַשְּׁבִעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ.

אותה שבועה שניתנה לאברהם עוברת ליצחק, שהרי אחרי הכל גם הוא היה חלק מהעקידה. אם כן שבועה זו המדברת על "הרבה ארבה את זרעך..." המזכירה כמובן את עונשה של חווה ודאי קשורה לאשת יצחק העתידי וזו הברכה שהיא מקבלת מבני משפחתה.

בנוסף לכך מדגיש רש"י "יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת". מה טיבה של ברכה זו?

נראה לומר שמשפחת רבקה ידעו על התלאות שעברה שרה כאשר לא הצליחה להרות, ולכן אפשרה לאשה אחרת להיכנס לעולמם הזוגי, אישה זרה זו שאפה להיות היד המרכזית שמנענעת את העריסה - "שפחה כי תירש גבירתה"⁵⁹. סבל שכזה מבקשים בני המשפחה לחסוך מרבקה.

יש להוסיף לכך כמובן, שהמציאות של אשה נוספת למטרת ילדים היתה מקובלת, כפי שכבר הוכחנו. המשפחה מברכת את רבקה להיות אשה המסוגלת להכיל בתוכה את שני התפקידים.

אכן ליצחק יש אשה אחת בלבד ולא נראה שהייתה ברקע מישהי אחרת, גם לא שפחה⁶⁰. לכאורה העובדה שאין כאן פיצול כלל מעידה על כך שרבקה מסוגלת להכיל את שני העולמות.

הכתוב מדגיש את האהבה הגדולה של יצחק כלפי אשתו מיד בתחילת הדרך⁶¹:

וַיֵּבְאֶה יִצְחָק הָאֵהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבֶהּ וַיִּנְחַם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ.

ולאחר מכן כאשר מתברר שרבקה מתקשה ללדת, אין הוא מחפש השלמה

⁵⁷ שם כ"ב, ט"ז - י"ח.

⁵⁸ שם כ"ו, ג'.

⁵⁹ זוהר, שמות דף י"ז עמוד א': "דא הגר דאולידת לישמעאל שעשה כמה רעות לישראל ושלט בהם ועינה אותם בכל מיני ענווין".

⁶⁰ אם כי ישנה את מינקת רבקה, האשה האחראית על גידולה היוצא דופן של רבקה בבית בתואל ולבן.

⁶¹ בראשית כ"ד, ט"ז.

נוספת אלא הוא מסייע לה⁶²:

וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לְנִכְחַ אֲשֶׁתוֹ כִּי עָקְרָה הִיא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רַבָּקָה אֲשֶׁתוֹ.

תרגום יונתן כותב במקום (במילותיו של הכתר יונתן):

וילך יצחק להר העבודה מקום שעקדו אביו והפך יצחק בתפילותיו דעתו של הקב"ה ממה שגזר על אשתו כי עקרה היתה אצלו עשרים ושתים שנים ותתהפך בעבורו דעתו של הקב"ה ממה שגזר עליה שאף הוא היה עקר ונסתייע ותהר רבקה אישתו.⁶³

עשרים ושתיים שנה הייתה אשת יצחק עקרה אך הוא לא פנה ימין ושמאל. יצחק חוזר לעבודת האדמה בדומה לאדם הראשון וחש את גן עדן כל העת. כמתקן החטא הוא שואף לתקן גם את מצב הזוגיות בין האיש לאשתו ולהחזיר את האשה למקומה המרכזי, דהיינו לראות מאשתו האהובה גם ילדים, שיתרמו לביסוסה של אותה אהבה גדולה.⁶⁴

ואכן פלא גדול הוא. רצונם העז לילד הוא שמחבר ביניהם ומקרבם זה לזה כפי שכותב רש"י על אתר:

לְנִכְחַ אֲשֶׁתוֹ – זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת.

האם רבקה בסופו של דבר זכתה להגיע לשלמות?

נדמה שהפיצול הנשי במקרה של רבקה ויצחק התבטא דווקא בילדים. ראשית היא מרגישה צער בהריון עצמו עוד לפני הלידה "ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנוכי..."⁶⁵ "זה חלק מהקללה כפי שמבאר רש"י: "וַיִּהְיֶה יָדָּךְ – זה צער העיבור".

כמו כן לא היה חסר לה "צער גידול בנים". המציאות הכל כך מוזרה שרחם אחת מוציאה הפכים שכאלה הייתה כר נרחב לדיונים אצל חז"ל. האם באמת ייתכן דבר שכזה?

ואולי ניתן היה לומר שרבקה הייתה אמורה ללדת את יעקב רק לאחר הולדת עשו על ידי אשה אחרת, בדומה לשרה, אלא שתפילתו המיוחדת של יצחק היא

⁶² שם כ"ה, כ"א.

⁶³ בנקודה זו מודגש ההבדל בינו לבין אברהם ויעקב. האחרון אף כעס כאשר רחל באה אליו בדרישה "הבה לי בנים", ונדמה שהעניין קשור דווקא לעקידה כפי שאמר רש"י (כ"ה, כ"ו): "ושפתה לא רצה לישא, לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה". ויש לעיין בזה היטב ותן לחכם...

⁶⁴ זו אינה אהבה רגילה שאנו מורגלים ויש להבינה בצל דבריו של הנצי"ב ב"העמק דבר" (כ"ד, ס"ד-ס"ה): "ומאו והלאה נקבע בלבה פחד" עיין שם באריכות. ולהשלמת העניין ראה דבריו של הרש"י הירש על פסוק ס"ז שם: "ותהי לו לאשה ויאחבה".

⁶⁵ בראשית כ"ה, כ"ב.

שזיכתה את רבקה בתואר אם הבנים הבלעדית⁶⁶. אך שוברו בצידו, ולידה זו תכלול גם את הקליפה העשווית, שכן הסגולה האלוקית עוד עתידה להתברר, כפי שהרחיב על כך הכוזרי⁶⁷.

רבקה זכתה להיות אם הבנים יחד עם קירבה מיוחדת ליצחק בזכות התפילות המשותפות, אך מרגע שנולדו הילדים נראה שהחלה מתיחות סמויה בין השניים, שכן רבקה חולקת על יצחק בהעדפתו את עשו על פני יעקב. וכך נאמר לאחר תיאור ההולדה⁶⁸:

וַיֹּאֲהֵב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וְרַבְקָה אֲהָבָת אֶת יַעֲקֹב.

נדמה שמחלוקת חינוכית זו הגיעה לשיאה כאשר רבקה העזה להמרות את פי בעלה ולשלוח את יעקב מחופש לעשו ולמעשה לפגוע בקשר המיוחד שהיה להם עד כה.

לאחר שרבקה מבינה שעשו רוצה להרוג את יעקב בעקבות תוכניותיה היא פונה ליצחק באמירה קשה ביותר⁶⁹:

וַתֹּאמֶר רַבְקָה אֶל יַצְחָק קַצְתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בָנוֹת חַת אִם לֵקַח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת פְּאֵלָה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לְמָה לִּי חַיִּים.

אמנם אין היא מתקיפה חלילה את יצחק באופן ישיר על התנהלותו, אך היא בהחלט מדגישה שמרכז חייה כעת הם דווקא הילדים, קרי יעקב, והחיים עם יצחק אינם יכולים לכסות על "קצתי בחיי... אם לקח יעקב אשה...".

הדבר דומה קצת לדבריה של שרה "חֲמָסִי עָלֶיךָ..." ולדבריה של רחל "הֲבָה לִּי בָנִים...", בכל המקרים הללו נתגלו בקיעים בקשר האהבה בין האבות לאמהות סביב סוגיית הילדים.

השאיפה לחיות חיים של אהבה גדולה עם בן הזוג יחד עם ילדים שיוולדו בשמחה ויגדלו בשמחה נשארה כהלכתא למשיחא.

⁶⁶ דמיון עשו לישמעאל מתבקש ובסופו של דבר גם מצא מין את מינו ועשו התחתן עם בת ישמעאל: "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו לו לאשה" (כ"ח, טו) ממילא יש לשער שגם האמא היתה צריכה להיות מאותו מעמד.

⁶⁷ מאמר א' אות צ"ה, מאמר ב' אות י"ד.

⁶⁸ בראשית כ"ה, כ"ח.

⁶⁹ שם כ"ז, מ"ו.

”כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל”

אצל יעקב לא ניתן שלא להבחין בפיצול הברור והחריף שבין האישה האהובה לאישה היולדת.⁷⁰

אמנם בצורה הנגלית לא נראה שיעקב רצה בכך ומציאות זו נכפתה עליו, אך ברור לנו שיד ה' בדבר.

במאבק בין שתי האחיות בולט לראות כיצד לאה נלחמת לזכות באהבתו של יעקב, ואילו רחל נלחמת לזכות בזרעו של יעקב ובזכות להיות משפיעה בשלשלת ישראל.

דבריה החריפים של רחל⁷¹: ”ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחיתה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי.” מדגישים שאין היא רואה בקשר עם יעקב קשר עצמי המצדיק חיים, בעוד שלאה גם לאחר הולדת הילדים מדגישה תמיד שללא אהבה מצד יעקב אין חייה שלמים.

נדמה לי שבסיפור הדודאים ניתן לראות את ההתגוששות שבין השתיים בצורה מובהקת.⁷²

וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנד: ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל לכן ישלב עמך הלילה תחת דודאי בנד: ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיד בדודאי בני וישלב עמה בלילה הוא.

מהי טענתה של לאה כלפי רחל? ומה תגובתה של זו?

כדי להבין לאשורה פרשייה קצרה ועלומה זו יש להתבונן בדרך של האמהות לעניין נתונת השמות לשבטים.

בהולדת ילדי לאה נאמר⁷³:

ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי...

ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילנה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על בן קרא שמו לוי...

ותאמר לאה זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו שלשה בנים ותקרא את שמו זבולן...

⁷⁰ עיין במאמרו של הרב יובל שרלו בספר 'כתנות אור' הוצאת מכון מופת, עמוד 413, העומד על ההבדל בין האמהות ביחסם מול יעקב. על אף הדמיון בדברים מסוימים, נקטנו כאן בכיוון שונה.

⁷¹ בראשית ל', א'.

⁷² שם, שם, יייד - טי"ז.

⁷³ שם כ"ט פסוקים ל"ב, ל"ד. ושם ל', כ'.

לעומתה ניתן לראות את שמות ילדיה של רחל⁷⁴:

וּתְאֵמֶר רַחֵל דְּנָנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֻלִּי וַיִּתֵּן לִי בֶן עַל בֶּן קְרָאָה
שְׁמוֹ דָּן:

וּתְהָרָה עוֹד וּתְלֵד בְּלֵהָה שְׁפַחַת רַחֵל בֶּן שְׁנַי לְיַעֲקֹב: וּתְאֵמֶר רַחֵל
נִפְתָּלוּ אֱלֹהִים נִפְתָּלוּתִי עִם אַחֲתִי גַם יְכַלְתִּי וּתְקַרָא שְׁמוֹ נִפְתָּלִי...

וּתְהָרָה וּתְלֵד בֶּן וּתְאֵמֶר אֲסַף אֱלֹהִים אֶת חֲרַפְתִּי: וּתְקַרָא אֶת שְׁמוֹ
יֹסֵף לְאֵמֶר יֹסֵף ה' לִי בֶן אַחֵר.

אצל לאה אנו מוצאים ייחודיות שלא מצאנו אצל שאר האמהות. ככלל איננו מוצאים את הכתוב מכנה את האבות כאישים או בעלים, בשונה מהאמהות אצלן מוזכר פעמים רבות ביטויים אלו, כגון: "ויאמר לשרה אשתו".

רק אצל לאה אנו מוצאים שהיא מכנה את יעקב 'אישי'. מה משמעות הדבר?

רחל נלחמת על הבנים, העדפתה על פני לאה אינה הופכת אותה לשלווה או מאושרת. כל שמות ילדיה קרויים על שם המאבק והתשוקה ללדת ילדים נוספים, אין כאן שום רמז ליעקב ולשמחה שתהיה לו בעקבות הילדים הללו.

לאה לעומת זאת, רואה בעיני רוחה כיצד הילדים מזכים אותה באהדה שהיא כה משתוקקת לה מאבי בניה. שמות הילדים קרויים על בסיס השאיפה לזוגיות המיוחלת עם יעקב ואנו לא מוצאים שמחה בעצם הולדת הבנים⁷⁵.

ננסה לתת תרגום חופשי לדו שיח שבין לאה לרחל.

אומרת לאה לרחל: "המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני" - לא מספיק שלקחת לי את הפן של עצם הקשר, של האהבה!!⁷⁶ (שהרי אישי הינו ביטוי לקשר העליון שבין בני הזוג עוד לפני הילדים)⁷⁷ וכעת את רוצה לזכות בדודאים (שהוא צמח המסייע לפריון) ולקחת לי גם את הקשר היחיד שנותר לי עם יעקב!

על כך עונה רחל: "לכן ישלב עמך היליה" - אין לי רצון לקחת ממך את הקשר הזה, קשר הפריון, אך גם אני רוצה בו חלק.

רחל לא ראתה חשיבות בעצם הייחודי עם יעקב, כל מעייניה היו נתונים להרבות ילדים, לכן העדיפה לוותר על יעקב לילה אחד ולו בכדי להגדיל את סיכוייה בהמשך.

⁷⁴ שם ל', ו' - ח', ופסוקים כ"ג - כ"ד.

⁷⁵ בבנים הנוספים ניתן לראות את אותו העיקרון. שמעון - כי שנואה אנוכי, גד - בגד עם שפחתי (רש"י).

⁷⁶ לכאורה האשמה מופרכת שהרי ההיפך הוא הנכון. לאה היא זו שגולה את יעקב מרחל בהוראת אביה! אלא שיייתכן מאוד ולא כלל לא ידעה על רצונו של יעקב להעדיף את רחל וכאשר רחל נכנסת מאוחר יותר לחיים המשותפים ולאח מזהה את ההבדל בהתנהגותו של יעקב, היא מרגישה שנעשה פה מחסף נורא. בזה גבורתה של רחל ששטקה ולא ביישה את אחותה "וכרחל לפני גוּזְזִיה נאלמה" (ישעיהו נ"ג, ז).

⁷⁷ בניגוד למילה בעל, לשון בעלות. מציאות הנובעת כתוצאה מעונשה של חווה: "והוא ימשול בך".

נדמה שעל כך אמרו חז"ל⁷⁸:

תאני ר' שמעון לפי שזולה בצדיק לפיכך אינה נכנסת עמו בקבורה.

הקבורה יחד הינה ביטוי לקשר העמוק בין בני הזוג מעבר לילדים המשותפים. מי שזוכה בכך היא דווקא לאה שנלחמה כל העת למען קשר שכזה. לעומתה זוכה רחל להיקרא "אם הבנים" ועליה מנבא ירמיהו⁷⁹ "רחל מבכה על בניה... מנעי קולך מבכי... ושבו בנים לגבולם". על אף שלאה היא אם הבנים בפועל, דווקא רחל זוכה לתואר זה על מסירות נפשה למען אותם בנים ואכן מיקום קברה המנותק מיעקב, כל כולו למען בניה השואפים תקווה ממנה גם בדרכם לגלות.

אם כן ניתן לסכם ולומר שעל אף שיעקב ממשיך לתקן את חטא אדם הראשון, עד כדי כך שחז"ל אמרו עליו שפניו דומות לאדם הראשון⁸⁰ בכל זאת אין אנו רואים אצלו את המציאות האידיאלית של אשה אחת החיה באהבה גמורה עם בעלה ויולדת את ילדיו.

כאשר אנו עוקבים בהמשך ההיסטוריה אחר נשים נוספות שעמדו על קושי זה אנו מוצאים את חנה, הנחשבת לאשה האהובה בבית אלקנה אלא שאם הילדים היא פנינה, וחנה אינה משלימה עם מציאות קשה זו.

כאן אנו מוצאים דבר שלא מצאנו אצל האבות והוא אמירה מפורשת של הבעל הטוען, שהקשר המשותף ביניהם גדול לאין ערוך מהבאת ילדים, ולכן אין צורך להתאבל כל כך.

אומר אלקנה לאשתו⁸¹:

וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹקָנָה אִישָׁה חֲנָה לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֵאָכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבָבְךָ הַלֹּא אָנֹכִי טוֹב לְךָ מֵעֲשֶׂרָה בָּנִים.

בפסוק זה מדגיש הכתוב 'וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹקָנָה אִישָׁה...'. כבר ביארנו שהביטוי 'איש', כאשר הוא מתייחס לקשר הזוגי, מבטא קשר עליון ואחדותי לפני הירידה לחיי המעשה והילדים. אלא שאלקנה בשונה מיצחק לקח מישהי נוספת להבטיח את המשך המשפחה ולא המתין שחנה תזכה בכך.

⁷⁸ בראשית רבה פרשה ע"ב.

⁷⁹ ירמיהו ל"א, י"ד.

⁸⁰ ב"ב מציעה דף פ"ד עמוד א'.

⁸¹ שמואל א' א', ח'.

”להקים שם המת על נחלתו”

להשלמת התמונה בקשר הזוגי שבין האיש לאישה יש להתבונן בדין התורה העוסק בייבום.

מהו ייבום?

עניינו של הייבום הוא להסדיר מערכת טבעית שהייתה נהוגה בתרבויות העתיקות עוד לפני מתן תורה, כפי שאנו מוצאים לדוגמה אצל יהודה ותמר.

מטרת הייבום הייתה להמשיך את רוחו של הנפטר בתוך חוג משפחתו על ידי הבאת ילדים שימשיכו את זכרו וישאו את שמו.⁸²

הייבום הינו דוגמה מצוינת לקשר שמלכתחילה לא נועד להיות קשר של אהבה, וכל עניינה של הזוגיות במקרה זה הוא מצע להבאת ילדים. יותר מכך, נראה שהאב המייבם הוא רק מסייע להקים שם המת ותו לא. זו הסיבה לסירובו של ער ליבם את תמר.

מהאווירה שעולה מסיפור יהודה ותמר נותר הרושם, שהיכן שאין אהבה קשה לראות כיצד המשפחה צומחת⁸³ ולכן נוצר מצב שהברירה היחידה של תמר היא לנהוג ברמאות.

אלא שאנו מוצאים מקרה חריג בו ניתן לראות שהייבום נעשה מתוך אהבה גדולה.

חריג זה הוא סיפור רות המואביה המיובמת על ידי בועז.

הברכה הראשונה שבה מתברכים בני הזוג במגילת רות⁸⁴: **”כָּרַחַל וּכְלָאָה אִשָּׁר בְּנוֹ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל”**, מכוונת אל רות האשה - שתהא כרחל וכלאה אשר יצרו קשר של אהבה עם יעקב, בין באופן עצמי בין דרך הילדים.

הברכה השנייה: **”כְּבֵית פֶּרֶץ אִשָּׁר יִלְדָה תִּמְרָ לְיְהוּדָה”** מכוונת אל הילדים הממשיכים, שהרי זו מטרת הייבום.

שם אנו לא מוצאים כלל אהבה, אלא מטרה אחת ויחידה - הקמת שם המת על נחלתו.⁸⁵

⁸² אם כי היו ועדיין ישנן תרבויות אחרות שהמיתו את האישה בשעה שבעלה נפטר!
⁸³ ואם תקשה על יעקב ולאח, נאמר שיעקב לא שנה חלילה את לאה אלא שבהרגשתה חשה שלעומת רחל היא השנואה בבית.

⁸⁴ רות ד', י"א - י"ב.

⁸⁵ מציאות של קדשה מלמדת אותנו שאין ערך לילד הנולד מייחסים שאין בהם אהבה וקשר אמיתי, המקרה של תמר הוא מקרה חריג ומיוחד במינו בכך שהוא משמש דוגמה לייבום מסוג מוזר בו מובלט הדגש של המשכיות המשפחה.

”תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי”

כאשר המשנה הראשונה מעמידה את האשה מול היבמה ניתן לומר שהיא רומזת בכך על שני סוגי קשרים או שתי מגמות שיש לחיים המשותפים בין האישה לאשה.

האשה מבטאת את הקשר העצמי שיש בינה לבין בן זוגה, קשר שמקורו עוד בעולמות עליונים לפני שנשמתם התפצלה כפי שמתבטא רבי שמעון בן יוחאי⁸⁶:

משל, לאדם שאבדה לו אבידה, מי חוזר על מי? בעל אבידה מחזר על אבידתו.

דרכי הקניין של אשה זו הינן: כסף, שטר וביאה. כאשר השתיים הראשונות מדגישים את הקשר עצמו.

הכסף, לשון כיסופים, יוצר את אותה חיבה שבין בני הזוג, ואילו השטר המבטא את הצד האיסורי, מדגיש את היותה של האשה אסורה לכל העולם ומזומנת לאיש, כפי דברי התוספות⁸⁷.

ואילו הקניין השלישי ”ביאה” מבטא את המשך הקשר שבין האישה לאשה הבא לידי ביטוי בהרחבת המשפחה. ייתכן שזה ההסבר הראשון של הגמרא מדוע לכנות את הקניינים בשם ”דרכים”⁸⁸:

משום דקבעי למיתני ביאה, וביאה איקרי דרך, דכתיב: וְדָרַךְ גְּבֵר בְּעֵלְמָהּ, כן דרך אשה מנאפת.

עם זאת גם ביאה זו היא חלק מהעצמת הקשר שבין בני הזוג לאור דברי חז”ל⁸⁹:

וַיִּבֹא אֶל הַגֵּר וַתְּהַרְרֵ – ר’ לוי בר חיתא אמר: מביאה הראשונה עיברה, אמר ר’ אלעזר: לעולם אין האשה מתעברת מביאה הראשונה.

אם האישה אינה מתעברת מביאה ראשונה מה עניינה של ביאה זו?

בהכרח צריך לומר שביאה זו היא ביאת עצם הקשר עוד לפני הבאת הילדים. זו היא ביאה המשירה את הבתולים ונכרתת הברית בינה ובין בעלה כפי שנאמר⁹⁰:

ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, שנאמר: כִּי בְעֵלְיָךְ עֲשִׂיךְ, ה’ צְבָאוֹת שְׁמוֹ.

⁸⁶ קידושין דף ב’ עמוד ב’.

⁸⁷ תוספות שם ד”ה: ”דאסר לה אכולי עלמא כהקדש”.

⁸⁸ קידושין דף ב’ עמוד ב’. ואם כנים דברינו ניתן לומר שהמחלוקת בגמרא היא האם מרכז הקשר שבין

האישה לאשה הוא בעצם החזרת האבדה או בהכנה לקראת חיי משפחה.

⁸⁹ בראשית רבה פרשה מ”ה על הפסוק: ”ויבוא אל הגר ותהר”. ובנוסף מעט שונה במדרש שכל טוב בראשית פרשה ט”ז.

⁹⁰ סנהדרין דף כ”ב עמוד ב’.

אומר המדרש שהגר ובנות לוט נתעברו מביאה ראשונה ולעני"ד המדרש בא לבטא שלא היה כאן שום חיבור אמיתי אלא כל המטרה הייתה בשביל להביא ילדים, כפי שאכן רואים אצל שתייהן.

ניתן להוסיף ולומר שאצל חווה הביאה הראשונה הצליחה למזג את עצם החיבור לאדם הראשון והבאת הילדים גם יחד, זו בעצם המציאות האידיאלית שאינה יוצרת חיץ בין האהבה כשלעצמה להמשך הקיום העתידי.

הדמות השניה במשנה - היבמה - מבטאת את המטרה השניה בנישואין: פרו ורבו, הבאת הילדים, מבלי לתת דגש על הצד הרצוני, המחבר חיבור עצמי.

ייתכן שזה מקור ההבדל בין האישה שאינה נקנית אלא מדעתה, לעומת היבמה המתיבמת בעל כורחה. היבום הוא אותו כח טבעי עצום שדורש את המשך הקיום והוא מעבר לרצון אנושי כל שהוא.

אולי בדומה לדברי הרב קוק על עוצמתו של יצר העריות⁹¹:

יצרא דעריות יכול ללפף את האדם יותר עמוק מהשורש של קישור החיים שלו עצמו, מפני שהוא נעוץ בנטיית המשך החיים של הדורות כולם.

אכן מהתורה קניין היבמה נעשה על ידי ביאה בלבד המהווה את גמר הקידושין בכך שתפקידה הוא להוציא את כח הקידושין לפועל על ידי יצירת הולדות.

כפי שאומרת הגמרא⁹²:

מה ליבמה שכן זקוקה ועומדת.

ואומר על כך רש"י:

ואין ביאה באה אלא לגמור.

בכדי לסכם את ההבדל שבין האישה ליבמה נאמר שהיבום שקדם למתן תורה מותאם לאותו קניין טבעי שקדם גם כן לתורה - "ביאה". בעוד שהאישה נקנית בדרכים שהתחדשו עם מתן תורה.

החל ממתן תורה ישנן מצוות הדוחפות לשאיפה האידיאלית, גם לגבי החיים המשותפים בין בני הזוג.

מסביר זאת הרמב"ם⁹³:

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא אותה - מכניסה לביתו ובועלה בינו לבין עצמו, ותהיה לו

⁹¹ אורות הקודש חלק ג', עמוד חצ"ר.

⁹² קידושין דף ד' עמוד ב'.

⁹³ הלכות אישות פרק א' הלכה א'.

לאשה. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא
אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה,
שנאמר: 'כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָא אֵלֶיהָ'.

לפני מתן תורה לא היו קידושים - הקשר היה שימושי וגופני בלבד למען מטרה
ברורה. מתן תורה חידש שיטתו גם קשר רוחני, קשר של קדושה. קשר החושף
את אחדות ההפכים ומהווה מטרה כשלעצמו.

נדמה שמחלוקת הראשונים המפורסמת בין הרמב"ם לרא"ש בשאלה האם יש
מצווה לקדש אשה או שמא המצווה היא בהבאת ילדים. מושפעת בשורשה
מאותה תפיסה עקרונית שהבאנו לעיל⁹⁴.

מתן תורה יכול היה להיות התיקון המושלם לחטא האדם הראשון, אלא שחטא
העגל החזיר את העולם לתוהו ובוהו.
אומר המדרש⁹⁵:

ר' אלעזר בן ערך אומר: כשירד הקב"ה על הר סיני ליתן התורה
לישראל ירדו עמו ששים רבוא של מלאכים כנגד ששים רבוא של
גבורי ישראל... וכל אותן הימים עד שלא באו לאותו מעשה היו בני
ישראל טובים לפני הקב"ה כמלאכי השרת ולא משל בהם מלאך
המות ולא השליכו צואה כבני אדם, וכיון שעשו מעשה העגל כעס
הקב"ה עליהם ויאמר לו: סבור הייתי שתהיו כמלאכי השרת,
שנאמר: 'אֲנִי אֶמְרָתִי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלֶכֶם' עכשו 'אֲבָן
כְּאֶדָם תִּמְוֹתוֹן וְכִאֶחָד הַשָּׂרִים תִּפְלוּ'.

ומיהו אותו אדם?⁹⁶

כאדם הראשון, שצויתי אותו מצוה אחת שיעשה אותה, ויהיה חי
וקים לעולם, שנאמר: 'הֵן הָאָדָם הֵיךָ כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ'... שיהיה חי וקיים
כמותו, והוא חבל מעשיו, וביטל גזירתו, ואכל מן האילן, ואמרתי לו
כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ואף אתם אני אמרתי: 'אֱלֹהִים אַתֶּם',
וחבלתם מעשיכם כאדם.

התיקון הסופי נדחה לשלב מאוחר יותר, אך המצוות שניתנו במתן תורה הן
הדוחפות את האדם והעולם לעבר מטרה זו, כפי שמבאר הרב קוק, שטיבן של
המצוות יונק מן העתיד המרומם⁹⁷.

⁹⁴ רמב"ם הלכות אישות פרק א', הלכה א' לעומת הרא"ש בכתובות פרק א' פיסקה י"ב. עיין בשיעורו
הראשון של ראש הישיבה הרב ויצמן למסכת קידושין, הדן בעניין זה.

⁹⁵ פרקי דר' אליעזר פרק מ"ו.

⁹⁶ מדרש תנחומא פרשת שלח סימן ב'.

הוא הדבר גם לעניין הקשר שבין האיש לאשה. הקידושין שנתחדשו במתן תורה מובילים אותנו לעבר אותה מציאות אידיאלית של אדם וחווה שלפני החטא. אותה מציאות הרואה בחיבור בין בני הזוג פסגה קדושתית עליונה.

כאשר מסביר הרב קוק את ההיתר של נשיאת מספר נשים לפי התורה הוא כותב⁹⁸:

האהבה בטהרתה מתפשטת על הנפשות הכלולות ומוקפות מהנפש האוהבת. הנפש האוהבת היא לעולם גדולה וארוכה מהנפש האוהבה. ויש שצריכה האהבה להתפשט במספר נפשות, לפי הכללתה של הנפש האוהבת והיקפה. וזהו רז של י"ח הנשים של המלך, בסוד האלף אשר לשלמה, ובכלל אי הגבלת הנשים של התורה. הנשמה הגברית היא יותר מקיפה, ארוכה, רחבה ועמוקה, מהנפש הגברית. ומילוא האהבה משתלם בהתכנסות פרטי ההכללה אל הכללות, בעוצם כח גבורתו. והדוגמה העליונה היא האהבה האלוקית אל כל העולמים, כל המעשים, כל היצורים, האצולים, הברואים, וכל חפציהם, הכל יוכל וכיללם יחד.

נפש הגבר רחבה יותר מנפש האשה, ולכן בכח אישיותו יש לו יכולת להכניס תחת השפעתו יותר מאישה אחת בסוד "האלף לך שלמה".

כהמשך להבנתנו את מעמד הר סיני, ניתן להוסיף ולומר שיחרם דרבינו גרשום לאסור נישואין עם יותר מאישה אחת היה מעין סימן שנפש האישה החלה להתפתח והפערים הולכים ומצטמצמים עד שהגיעה תקופה שנפש אישה אחת מספיק רחבה ואין צורך באישה נוספת. וזהו חלק מהתיקון שהולך ומתהווה מתחת לעינינו.

מנבא הנביא הושע שלעתיד לבוא ישתנה שמו של הקב"ה⁹⁹:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ה' תִּקְרָא אִישׁ וְלֹא תִקְרָא לִי עוֹד בְּעַלְיִי
וְהִסְרֵתִי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיה וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמִם... וְאֶרְשָׁתִּיךָ
לִי לְעוֹלָם וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְצַדִּק וּבְמִשְׁפָּט וּבְרַחֲמִים: וְאֶרְשָׁתִּיךָ
לִי בְאַמוּנָה וְיִדְעַת אֶת ה'.

'בעלי' - מבטא קשר של בעלות, שימוש, מימד של יראה כדוגמת "והוא ימשל בך", האחד מעל השני.

'אישי' - דהיינו קשר של שותפות, התאמה. איש ואשה. מימד של אהבה, אחד מול השני.

⁹⁷ עיין בחוברת "חזון הצמחונות והשלום" שם הוא מדבר על מצוות המחנכות אותנו לקראת העתיד ומכנה אותם "חלונות האורה".

⁹⁸ שמונה קבצים, קובץ ח' פיסקה נ"ד.

⁹⁹ הושע ב', י"ח - כ"ב.

לעתיד לבוא, יהיה קשר טבעי בין עם ישראל לקב"ה. קשר אהבה עצום שלא יפסק.

מתברר שהמשבר העצום שבין האיש לאשתו היה שיקוף למשבר דומה של האדם עם אלוקיו כאשר החיבור לקב"ה הוא על ידי ציוויים בחינת "הוא ימשל בך", וממילא התיקון יהיה במקביל, כאשר עבודת ה' תחזור להיות טבעית לנו ולא כפויה - "מצוות בטלות לעתיד לבוא"¹⁰⁰.

"וארשתיה לי לעולם" - אהבה מיוחדת שמדגישה את עצם הקשר תחזיק לאורך זמן, ומתוך כך - "וידעת את ה'", חיבור ממשי, "מלאה הארץ דעה את ה' פנים לים מכסים". או אז יהיה תיקון לחטא עץ הדעת. הרב קוק בביאורו פסוקים אלו כותב¹⁰¹:

וארשתיה לי לעולם - אף על פי שהנישואים הם יותר נערכים בדבקות מהאירוסין, מכל מקום יש מעלה באירוסין, שהם מביעים את היסוד החוקי האצילי שבדבקות האלוקית, שמתוך מעלתו אין בו התפסה לחיקוי חומרי כלל. ודווקא החוק העליון הזה הוא שאיננו מקבל שום שינוי, כי איננו תלוי בשום יחס העלול להשתנות, כי אם הוא עומד בעצם צביון החוק שאי אפשר כלל לציין אופן אחר. וזאת הדבקות השכלית הבאה מצד ההכרה שבהתגלותה פעם אחת בעצם בהירותה, איננה עלולה לקבל שום שינוי כלל, ונמצא שהיא קיימת לעולם. וארשתיה לי לעולם.

הרב מדגיש את עוצמת קשר האירוסין, בכך שהוא שייך לעולם הרוח, מעל הצביון החומרי, וממילא אינו בר שינוי כלל. הוא משתמש במושג 'דבקות שכלית' - דבקות שברוח, דבקות שדומה מעט לקשר של האדם עם הבורא.

נדמה שהרב רומז לכך שאנו מידמים לבורא בעצם ההתייחדות של איש ואשה. הנישואין הם גילוי שם ה' בעולם. כפי שהקב"ה מזווג זיווגים וזהו עיסוקו¹⁰², כך מטרתנו לאחד את העולם ואת הניגודים שבו. התאחדותם של איש ואשה, שני הפכים גמורים, הינה דרגה גבוהה של איחוד הריבוי. בעצם חיבורם מגלים האיש והאשה את התערבות הבורא במעשה האחדות - "שכינה ביניהם"¹⁰³.

ניתן לומר שאם הזוג זוכה לחיים טובים ביחד, הוא מגדיל את שם הבורא ומאדירו.

¹⁰⁰ נדה דף ס"א עמוד ב'. ועיין במאמרו של הרב אייל גריינר בשיר למעלות ג' - "מצוות בטלות לעתיד לבוא".

¹⁰¹ עולת ראייה חלק א' עמוד ל"ה.

¹⁰² בראשית רבה פרשה ס"ח.

¹⁰³ ניתן לומר שעל גילוי אחדות אלוקית זו זוכים ההורים לכבוד מאת ילדיהם, כפי שנאמר על ר' יוסף שכשהיה שומע קול רגליה של אמו היה נעמד כמפני השכינה. עיין קידושין דף ל"א עמוד ב'.

הרב סולוביצ'יק מדגיש נקודה נוספת מעבר לעצם האחדות בין בני הזוג¹⁰⁴:

ריבונו של עולם הכל יכול, כך טענו, ויתר על אינסופיותו הכוללת כל ובולעת כל, ונסוג משטח מתוחם במקום ובזמן אל הטרנסצנדנטיות (=הקדושה הנבדלת) כדי להניח לעולם להתגלות מחוץ לו. הוא ברא עולם כדי לטפל, לתמוך ולאהוב. הבריאה, אליבא דמקובלים, היא מעשה של הקרבה אלוקית. האלוקים צמצם עצמו והותיר אחריו חלל שיתמלא על ידי היקום.

באופן דומה, שני בני האדם הבודדים, אשר כמיהתם לתת ולהעניק אהבה דוחפת אותם למעשה של בריאה, מקריבים מעצמם ונותנים את כל היקר להם למען החבר החדש המצטרף אליהם. הם הולכים בדרכיו של הקב"ה בזה שהם פורשים מרומנטיקה המתמקדת בעצמה ונסוגים אל קהילה שהחסד עומד במרכזה, קהילה המחוייבת לחיים שטרם נולדו.

הבאת חיים נוספים לעולם היא הידמות לבורא. הרב סולוביצ'יק מדגיש שיש כאן הקרבה, ואנו נאמר שאכן זו הקרבה בעולם אשר יוצר הפרדה בין הזוגיות לילדים. בעולם אידיאלי תהיה כאן מציאות שלמה, כאשר כח אחד משלים את חברו.

אומר המדרש¹⁰⁵:

דרש רבי אליעזר בן עזריה: כל מי שהוא מבטל פריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ממעט את הדמות, מאי טעמא? 'כי בצלם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם', וכתוב בתריה: 'וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ...'

דרש בן עזאי: כל מי שהוא מבטל פריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאלו שופך דמים וממעט את הדמות.

הבאת חיים לעולם הינה מעשה בריאה בכך שמרבה את שם ה' בעולם. ריבוי החיים מפגישים את העולם עם יותר אלוקות. וכל העוצמה הזאת נתונה בידי בני הזוג.

אין מקריות בכך שדווקא עולם הכפירה מתכחש לילדים ומצמצם את הילודה באופן דרסטי, כאשר הוא קורא לזה בשם המכובס 'תכנון משפחה'. ילדים, שהם גילוי חיים בעולם, הם סתירה לעולם הכפירה. 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלִבְכֶם הַיּוֹם'¹⁰⁶.

¹⁰⁴ אדם וביתו, ששה מסות על חיי המשפחה, הוצאת 'מאוצר הרבי', עמוד 52.

¹⁰⁵ בראשית רבה פרשה ל"ד.

¹⁰⁶ דברים ד', ד'.

התפיסה כיום היא תפיסה שטחית של 'לעשות ילדים' - אני עושה במו ידי, לעומת ההבנה הפנימית של 'הבאת ילדים לעולם' - אנו מביאים אותם מעולמות אחרים לעולמנו, והקב"ה הוא שותף פעיל במעשה הילודה¹⁰⁷.

כעת לאור דברינו, שגם הנישואין הינם גילוי אחדות ה' בעולם, ניתן להבין במעט את המשבר הנורא החל בעולם המערבי גם לגבי מקומו של מוסד הנישואין. אם הנישואין הם רק בשביל 'לעשות הילדים' אז אכן אין צורך בהם.

סיכום

אין ספק שניתן לראות שינוי משמעותי ביחס לזוגיות בכלל ולאשה בפרט. העולם העתיק ראה את הקשר הזוגי כמצע להקמת משפחה גדולה ותו לא. לפי טענתנו מציאות זו היא תוצאה של קלקול שהעולם שואף לתקנו.

ככל שהעולם התקדם וזכתה האנושות לפעול לתיקונו של החטא הקדמון, הקשר הזוגי קיבל מקום משמעותי. תהליך זה הוא כה עוצמתי, עד שכיום ניתן לומר שהעולם עבר לקיצוניות השנייה, וישנה פגיעה ממשית ברצון המשותף של בני הזוג להקים משפחה גדולה.

הרב חרל"פ לימדנו איך להתייחס לתופעה שכזו¹⁰⁸:

בזמן שמתעוררות תנועות בעולם, שיסודן הוא תמיד בגרעין נכון הנובע מאורה של תורה אלא שאותן ההתעוררויות כשירדות למטה נפגשות ברוחות בלתי טהורות ומסולפות את דרכם לחורבן והשחתה, וצריכים תמיד לגלות יסודם של הגרעינים הללו במכוון שלהם בקדושה ובאמיתיות הטבע, ובוה מגינים ומצילים הרבה, וביחוד שגם הגרעינים שבקדושה מוצאים להם אופקים רבים ורחבים, וסוף סוף הם המנצחים יְהָאֱלִילִים כְּלִיל יְחֻלְףִי.

עליית מעמדה של האשה הינו תהליך אלוקי מכוון, כמו כן הקשר המשפחתי ששם את הדגש על הזוגיות, אלא שישנם בעולמנו גילויים פסולים ומזיקים אשר בסופו של דבר יוצרים מציאות הפוכה ואף מבטלים את ייחודה של האשה וייחודה של המשפחה.

לכך אנו צריכים להתרומם למידה כזו שתראה קבל עם ועולם שניתן לחיות באהבה ובשמחה יחד עם משפחה גדולה. להוכיח במציאות על ידי מאות ואלפי בתי אב שניתן לחבר בין הדבקים, ושרק כך ניתן לחיות חיים שלמים אשר מקרבם נאהב את הבורא והבריאה.

¹⁰⁷ תודה לאשתי על הארה מעניינת זו.
¹⁰⁸ מי מרום ב', עמוד נ"ו.